

ЗДОРОВ'ЯЗБЕРІГАЮЧІ ТЕХНОЛОГІЇ ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНОГО ЗДОРОВ'Я МАЙБУТНІХ МЕНЕДЖЕРІВ СОЦІОКУЛЬТУРНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Літвінова Т. В.

аспірант,

педагог-організатор

Громадська організація «Школа юних лідерів громадянського суспільства»

вул. Луначарського, 3 Г, Київ, Україна

orcid.org/0000-0003-2155-0020

Litvinovasofia7@gmail.com

Ключові слова: *соціальне здоров'я, здоров'язберігаючі технології, професійна підготовка, майбутні менеджери соціокультурної діяльності.*

У статті розкрито особливості формування соціального здоров'я майбутніх менеджерів соціокультурної діяльності у процесі їх професійної підготовки. Окреслено поняття «здоров'язберігаюча соціальна технологія» та мету і завдання формування соціального складника здоров'язберігаючої компетентності майбутніх менеджерів СКД.

Встановлено, що здоров'язберігаючі освітні технології є технологічною основою формування соціального складника збереження здоров'я майбутніх менеджерів соціокультурної діяльності з врахуванням індивідуальних характеристик особистості. Уточнено, що на ефективність формування соціального здоров'я майбутніх менеджерів соціокультурної діяльності відбувається у процесі професійної підготовки на засадах дуальної форми навчання.

Визначено важливість дуальної форми навчання в професійній підготовці майбутнього менеджера соціокультурної діяльності, що зумовило окреслити взаємопов'язані педагогічні умови формування соціального здоров'язберігаючого складника професійної компетентності: системне формування мотивації до соціальної відповідальності, цінності про мораль і моральність, про соціальні наслідки прийняття управлінських рішень та свідомого ведення здорового способу життя; забезпечення взаємозв'язку теорії та практики професійної підготовки майбутніх менеджерів СКД, спрямованої на формування свідомого та дбайливого ставлення до власного здоров'я за допомогою дуальної форми навчання; створення здоров'язберігаючого соціокультурного середовища через включення майбутніх менеджерів СКД у соціальне проектування і реалізацію соціальних програм збереження соціального здоров'я.

З'ясовано, що до здоров'язберігаючих технологій, які використовуються в освітньому середовищі майбутніх менеджерів соціокультурної діяльності, відносять: медико-гігієнічні, фізкультурно-оздоровчі, екологічно-здоров'язберігаючі, технології забезпечення безпеки життєдіяльності та соціально-здоров'язберігаючі.

Зроблено висновок про те, що соціально-здоров'язберігаючі технології майбутніх менеджерів у процесі професійної підготовки за характером дії поділяють на: захисно-профілактичні, компенсаторно-нейтралізуючі, стимулюючі, інформаційно-навчальні, та особистісно-розвиваючі.

HEALTH-SAVING TECHNOLOGIES FOR THE FORMATION OF SOCIAL HEALTH OF FUTURE MANAGERS OF SOCIO-CULTURAL ACTIVITIES

Litvinova T. V.

Postgraduate Student,

Teacher-Organizer

Public Organization "School of Young Civil Society Leaders"

Lunacharskoho str., 3 G, Kyiv, Ukraine

orcid.org/0000-0003-2155-0020

Litvinovasofia7@gmail.com

Key words: *social health, health-saving technologies, vocational training, future managers of socio-cultural activities.*

The article reveals the features of the formation of social health of future managers of socio-cultural activities in the process of their professional training. The concepts of "Health-preserving social technology" and the goals and objectives of the formation of the social component of health-preserving competence of future SKD managers are defined. It has been established that health-preserving educational technologies are the technological basis for the formation of the social component of preserving the health of future managers of sociocultural activity, taking into account the individual characteristics of the individual. It is clarified that the effectiveness of the formation of social health of future managers of socio-cultural activity occurs in the process of professional training based on a dual form of education.

The importance of the dual form of education in the professional training of the future manager of socio-cultural activity has been determined, which has determined the interrelated pedagogical conditions for the formation of social health-preserving component of professional competence: the systematic formation of motivation for social responsibility, values about morality and ethics, about the social consequences of making managerial decisions and consciously leading a healthy lifestyle; ensuring the relationship between the theory and practice of professional training of future SKD managers aimed at forming a conscious and careful attitude to their own health using a dual form of training; creation of a health-preserving socio-cultural environment through the inclusion of future managers of SKS in social design and implementation of social programs for the preservation of social health. It was found that health-preserving technologies used in the educational environment of future managers of socio-cultural activities include: medical and hygienic, physical culture and health, environmentally health-preserving, life safety and social health-preserving technologies.

It is concluded that the social and health-preserving technologies of future managers in the process of vocational training by the nature of the action are divided into protective-preventive, compensatory-neutralizing, stimulating, information-training, and personal-developmental.

Завдання зміцнення та збереження здоров'я молодого покоління є пріоритетним у площині соціокультурного та економічного розвитку України. Міністерство освіти та науки України постійно реалізує цілеспрямовану діяльність щодо збереження стану здоров'я особистості, керуючись Конституцією України, законами України «Про освіту», «Про вищу освіту», «Про охорону дитинства», а також багатьма нормативно-правовими актами, які спеціально спрямовані на розв'язання даної проблеми.

У сучасному світі зберігаються стійкі тенденції зниження рівня здоров'я сучасної молоді, зокрема й такого його надзвичайно важливого складника, як соціальне здоров'я. Цей процес характеризується неготовністю до соціальної та правової відповідальності, фактичною відсутністю співчуття до інвалідів і людей похилого віку, прагненням до самореалізації, а також зростанням агресивності, конфліктності в професійній діяльності, неповаги до дорослих, підвищенням рівня сексуальної розбещеності тощо.

Сьогодні продуктом освіти повинен бути не просто високоосвічений фахівець, а обізнана, культурна, діяльнісна особистість із творчим критичним мисленням, яка прагне змінити на краще соціум.

Аналіз літератури та останніх публікацій за темою. На сучасному етапі розвитку суспільства проблема здоров'я людини є об'єктом дослідження в багатьох галузях науки і практики. У наукових працях розглядали основні питання збереження здоров'я особистості: теоретичні аспекти формування здорового способу життя особистості (Ю. Бойчук, П. Гусак, О. Федорук та інші), впровадження оздоровчих технологій в освітній процес закладів вищої освіти (Д. Анікеєв, Н. Башавець, Ю. Бойко, Г. Власов та інші), питання валеології у розгляді проблематики оздоровлення особистості (Л. Івашук, Г. Лопатка, А. Царенко), різні аспекти фізичного здоров'я (Ю. Носко, О. Отравенко та інші), аналіз науково-методичної літератури про необхідність формування культури здоров'я через освіту як соціальний інститут (В. Любарець, С. Кириленко, С. Омельченко, Ю. Палічук, В. Чайка).

З огляду на широкий спектр наукових досліджень збереження здоров'я менеджерів соціокультурної діяльності виникає потреба пошуку і впровадження відповідних концептуальних та інституційних засад формування в майбутніх управлінців соціального здоров'я, спроможного забезпечити успішну реалізацію їх в професійній діяльності.

Метою статті є дослідження здоров'язберігаючих технологій формування соціального здоров'я майбутніх менеджерів соціокультурної діяльності у процесі професійної підготовки.

Виклад основного матеріалу. У сучасній практиці вивчення проблем здоров'язбереження особистості спостерігається тенденція до інтеграції знань, комплексного аналізу тих чи інших явищ об'єктивної реальності, посиленню зв'язків між науками та науковими баченнями. Вчена О.М. Федорук [17, с. 219] розкриває різні наукові підходи до проблеми здоров'язбереження особистості, наголошує на системному підході до реалізації ідей фізкультурно-оздоровчої та освітньо-профілактичної роботи в різних соціальних інститутах.

Серед здоров'язберігаючих технологій, які використовуються у освітньому середовищі, виділяють групи: медико-гігієнічні технології, завдання яких полягають в оздоровленні та збереженні біологічного складників здоров'я особистості; фізкультурно-оздоровчі технології – реалізуються у збереженні фізичного стану людини; екологічно-здоров'язберігаючі технології – створення екологічно-оптимальних умов побуту та

професійної діяльності людей з гармонійним поєднанням з природою; технології забезпечення безпеки життєдіяльності – вивчення курсу БЖД.

Особистісні та соціальні передумови створення комфортабельності професійної діяльності майбутніх менеджерів соціокультурної сфері дозволяють розглядати здоров'язбереження не тільки як уявлення про зміцнення фізичного та психічного здоров'я, але й створення умов збереження його соціального складника.

Завдання соціального здоров'язберігаючого складника професійної компетентності майбутнього менеджера соціокультурної діяльності (СКД) полягає в забезпеченні випускника ЗВО високим рівнем здоров'я, озброївши його необхідним багажем знань, умінь, навичок, необхідних для ведення здорового способу життя в соціокультурному середовищі. Здоров'язберігаючі освітні технології є технологічною основою формування здоров'язберігаючого складника в соціокультурній діяльності, це сукупність прийомів, форм і методів впливу на саморозвиток, самоорганізацію збереження здоров'я з урахуванням індивідуальних характеристик особистості.

Освітні здоров'язберігаючі технології мають за мету досягнення сформованості соціального складника здоров'язберігаючої компетентності майбутніх менеджерів СКД. Поняття «здоров'язберігаюча соціальна технологія» має характер освітньої технології, завданням якої є показати, наскільки під час реалізації даної технології вирішується завдання збереження соціального здоров'я основних суб'єктів освітнього процесу – студентів, викладачів та управлінців підприємств дозволя. Завдання визначає сукупність спрямованості дій, вирішення яких відбувається у процесі досягнення головної мети формування соціального складника здоров'язберігаючої компетентності майбутніх менеджерів СКД.

Соціальні здоров'язберігаючі технології за характером дії діляться на групи: захисно-профілактичні, компенсаторно-нейтралізуючі, стимулюючі, інформаційно-навчальні та особистісно-розвиваючі.

До захисно-профілактичної групи належать прийоми, методи, технології, спрямовані на захист людини від несприятливих для здоров'я впливів, а саме: виконання санітарно-гігієнічних вимог, підтримання чистоти та боротьба з інфекційними захворюваннями, дотримання навантаження під час освітнього процесу, уникання стану перевтоми; травматизму та інші.

Компенсаторно-нейтралізуючі технології направлені на нейтралізацію негативних впливів здоров'язбереження. Наприклад, проведення фізкультурхвилинок, емоційні розрядки і «хвилинки спокою», що дозволяють частково нейтралізувати

стресогенні та фізичні впливи, зняти психоемоційне напруження.

Стимулюючі технології сприяють активізації власних сил організму, використанні ресурсів осіб для виходу з негативного стану за допомогою загартовування, фізичних навантажень та інших.

Інформаційно-навчальні забезпечують майбутнім менеджерам СКД необхідний рівень проінформованості ефективної турботи про своє здоров'я, допомагають у вихованні культури здоров'я: освітні, просвітницькі та соціокультурні програми.

Особистісно-розвиваючі технології включають технології, що забезпечують формування та зміцнення психологічного здоров'я майбутніх менеджерів СКД, підвищення ресурсів психологічної адаптації особистості: соціально-психологічні тренінги, вебінари, програми соціальної адаптації.

Формування соціальної здоров'язберігаючої компетентності майбутніх менеджерів за напрямом підготовки 028 «Менеджмент соціокультурної діяльності» відбувається з використанням вищезазначених технологій здоров'язбереження під час професійної підготовки з змістовним наповненням дисциплін «Екологія особистості», «Безпека життєдіяльності», «Вікова фізіологія і валеологія», факультативу «Фізичне виховання», «Соціальна та культурна антропологія» відбувається з урахуванням об'єктивних та суб'єктивних чинників, які впливають на ефективність здорового способу життя особистості.

Суб'єктивні чинники (вік, стать, стан здоров'я, фізичний та психічний стан, здібності, працездатність, ступінь підготовленості, інтереси) непостійні за своїм характером, а саме такі як стомливість, невичерпність, непостійність з індивідуальними показниками вимірювань.

Об'єктивні фактори визначають втому дій, труднощі та обсяг досліджуваного матеріалу, тривалість та вид діяльності, характер соціокультурного середовища. Об'єктивні чинники підлягають вимірюванню та управлінню професійної діяльності: на основі цих закономірностей створюється бізнес-план діяльності, планується робочий день, тиждень, рік.

Відповідно до перелічених вище чинників освітній процес підготовки менеджерів орієнтований на основі тенденції політики професійного співтовариства [11]. Успішність результатів підготовки професійних кадрів управлінської ланки індустрії гостинності залежить від впровадження дуальної форми навчання, яка є гарантом формування у сучасного фахівця таких значущих професійних та особистісних якостей, як готовність і здатність взаємодіяти в колективній та індивідуальній праці з здоров'язберігаючою користю.

У процесі дуальної форми навчання майбутніх менеджерів розробляється індивідуальна освітня

траєкторія студента, яка включає: диференційовані завдання, методичні рекомендації щодо їх виконання, зразки робіт, терміни виконання завдань, критерії оцінки результатів діяльності, питання для самоконтролю.

Оптимальним можна вважати таку організацію професійної діяльності, коли максимальний здоров'язберігаючий ефект досягається при сприятливій динаміці працездатності. Тому зміст професійної підготовки майбутніх менеджерів базується на логічному чергуванні теоретичних і практичних форм освітньої діяльності з ефективним використанням здоров'язберігаючими технологіями.

Знання студентом обсягу самостійної роботи навчального матеріалу формує раціональність планування свого режиму дня в позаурочний час з урахуванням гігієнічної, фізіологічної та психологічної оптимізації своєї соціокультурної діяльності. Означений чітко обсяг дає можливість студентові організувати траєкторію освітнього середовища та розвивати навички оперативно опрацьовувати завдання.

У плануванні студентом самостійної роботи потрібно враховувати щільність заняття. Щільність заняття – це відношення часу, протягом якого навчається зайнятий навчальною роботою, до всієї тривалості заняття, виражене у відсотках.

Викладачу необхідно враховувати обсяг інформації, яка підлягає сприйняттю і переробці студентом, враховуючи складність завдань та ступінь новизни навчального матеріалу та зв'язок його з подальшою практичною діяльністю.

Особливістю зв'язку теоретичного та практичного навчання полягає у застосуванні великого числа видів та оптимальної тривалості навчальної діяльності (виконання проектів, пояснення методів виконання практичного завдання, перегляд електронних освітніх ресурсів наочних, контроль засвоєння навчального матеріалу у тестовій формі, вирішення ситуаційних завдань, презентацій з використанням засобів ІКТ) [2].

Специфіка професійної дуальної форми навчання за напрямом підготовки 028 «Менеджмент соціокультурної діяльності» передбачає значну кількість навчального часу на вивчення професійних модулів на підприємстві. Зв'язок теорії та практики в професійній підготовці майбутніх менеджерів СКД виокремлює такі педагогічні умови формування соціального здоров'язберігаючого складника професійної компетентності: системне формування мотивації до соціальної відповідальності, цінності про мораль і моральність, про соціальні наслідки прийняття управлінських рішень та свідомого ведення здорового способу життя; забезпечення взаємозв'язку теорії та практики професійної підготовки майбутніх менеджерів СКД, спрямованої на формування свідомого

та дбайливого ставлення до власного здоров'я за допомогою дуальної форми навчання; створення здоров'язберігаючого соціокультурного середовища через включення майбутніх менеджерів СКД в соціальне проектування і реалізацію соціальних програм збереження соціального здоров'я.

Педагогічні умови формування соціального здоров'язберігаючого складника професійної компетентності майбутніх менеджерів СКД взаємозалежні. Мотивація залежить від емоційно-позитивного фону в освітньому процесі, комфортної комунікативної діяльності з рахуванням психічного і фізичного здоров'я студентів та психологічного клімату соціокультурного середовища. Майбутні менеджери СКД безпосередньо задіяні в побудові здоров'язберігаючого соціокультурного середовища, а саме створення соціальних проектів під час практик та написання бакалаврських робіт для реалізації соціальних програм із метою мотивації збереження здоров'я в професійній діяльності.

Мотиваційний ресурс, наголошує вчена В. Любарець [10, с. 32], спрямований на формування продуктивності професійної діяльності майбутніх менеджерів соціокультурної діяльності, а саме: стремління до успіху, сумління, доброчесність, точність, незалежність, відкритість, самовизначення, спроможність протистояти негативним емоціям і психологічним навантаженням, протистояння стресу.

Стимулювання мотивації до успішного збереження соціального здоров'я майбутніх менеджерів СКД залежить від надання підтримки та допомоги студенту в освітньому процесі, формування здоров'язберігаючої складової частини

професійної компетентності в процесі дуальної форми навчання. Наприклад, формування навичок під час занять на підприємстві: дотримання графіка та штатного розкладу, дотримання поведінки згідно зі статутом, вживання здорової їжі та напоїв, прогулянки під час перерви, уміння тримати правильну психологічну дистанцію та вирішувати конфлікти, справлятися зі стресом, вести переговори та інше.

Керування здоров'язберігаючими освітніми технологіями належить як від викладача, так і від керівників практики та бакалаврських проектів. Тому для ефективного формування соціальної складової частини здоров'язберігаючої компетентності майбутніх менеджерів СКД управлінням дуальної форми навчання необхідно: чергувати види освітньої діяльності, раціонально використовувати інтенсивність роботи та активність студентів, організовувати простір та умови застосування здоров'язберігаючих технологій.

Отже, формування соціального здоров'я майбутніх менеджерів СКД охоплює широкий спектр галузей знань: філософія та психологія здоров'я, культура харчування, рекреація, екологія здоров'я, репродуктивне та сексуальне здоров'я, медичні заходи профілактики здоров'я, культура та традиції сім'ї. Організація формування соціального здоров'я майбутніх менеджерів СКД пов'язана з чіткою постановкою мети, її детальним описом, усвідомленням та активністю всіх учасників соціокультурного середовища. Результатом діяльності можна вважати стійку мотивацію здорового способу життя, здатність до створення і реалізації індивідуальної програми здоров'язбереження.

ЛІТЕРАТУРА

1. Анікеєв, Д.М. Рухова активність у способі життя студентської молоді : автореф. дис. ... канд. пед. наук. Київ, 2012.
2. Bakhmat N. V., Dudka T. Y., Liubarets V. V. Multimedia education technologies usage as the condition for quality training of the managers of socio-cultural activity. *Information technologies and learning tools*. 2018. Vol. 64, no. 2. P. 98–109.
3. Бойко Ю.С. Формування аксіологічних установок до здорового способу життя у студентів вищих навчальних закладів : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.07. Умань, 2015. 268 с.
4. Бойчук Ю.Д. Створення здоров'язберігаючого освітнього середовища як проблема сучасної освіти. *Наукові записки Кіровоградського держ. пед. ун-ту імені В. Винниченка. Серія: Пед. науки: зб. наук. праць*. Кіровоград : РВВ КДПУ імені В. Винниченка, 2009. Вип. 77. Ч. 2. С. 153–158.
5. Башавець, Н.А. Теоретико-методичні засади формування культури здоров'язбереження як світоглядної орієнтації студентів вищих економічних навчальних закладів : автореф. дис. ... док. пед. наук. Одеса, 2012.
6. Власов, Г.В. Формування здорового способу життя студентів вищих медичних навчальних закладів засобами фізичного виховання : автореф. дис. ... канд. пед. наук. Луганськ, 2012.
7. Гусак П.М. Відповідальне ставлення до здоров'я: теорія та технології : монографія ; М-во освіти і науки України, Волинський нац. ун-т ім. Л. Українки. Луцьк : Волинська обласна друкарня, 2009. 219 с.
8. Іващук Л. Ю. Валеологія : навчальний посібник / Л.Ю. Іващук, С.М. Онишкевич. Тернопіль : Навчальна книга Богдан, 2010. 400 с.

9. Кириленко, С.В. Соціально-педагогічні умови формування культури здоров'я старшокласників : автореф. дис. ... канд. пед. наук. Київ, 2004.
10. Любарець В.В. Професійна підготовка майбутніх менеджерів соціокультурної діяльності для індустрії гостинності: теоретичні обґрунтування: монографія. Суми : П.Ф «Видавництво «Університетська книга», 2018. 382 с.
11. Любарець В.В. Освітні кластери як шлях підвищення конкурентоздатності закладів вищої освіти. *Освіта майбутнього: концепції, методи, підходи* : монографія / за ред. В.В. Любарець, Н.В. Бахмат. Київ : Міленіум, 2020. 310 с.
12. Носко Ю.М. Теоретичні аспекти застосування здоров'язбережувальних технологій у сучасній школі. *Вісник Чернігівського нац. пед. ун-ту імені Т.Г. Шевченка*. Вип. 91, Т. II. / Серія: пед. науки. *Фізичне виховання та спорт*. Чернігів : ЧНПУ, 2011. С. 79–83.
13. Омельченко С.О. Взаємодія соціальних інститутів суспільства у формуванні здорового способу життя дітей та підлітків. Монографія. Луганськ : Альма-матер, 2007. 352 с.
14. Отравенко О.В. Організація інноваційної навчальної діяльності майбутніх фахівців з фізичного виховання через інтеграцію здоров'язбережувальних технологій. *Науковий часопис нац. пед. ун-ту імені М.П. Драгоманова. Серія 15: зб. наук. пр.* / педрада : В.П. Андрущенко (голова) [та ін.]. Київ : Вид-во НПУ імені М.П. Драгоманова. Вип. 3К (45) 2014. С. 249–253.
15. Палічук Ю.І. Модель здоров'язбереження в навчально-виховному процесі вищої економічної школи. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. 2014. № 6(40). СумДПУ імені А.С. Макаренка, 2014. С. 230–236.
16. Палічук Ю.І. Педагогічні здоров'язбережувальні технології в системі підготовки фахівців економічного профілю : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 Тернопіль, 2011. 215 с.
17. Федорук О.М. Здоров'язбереження як об'єкт наукового дослідження. *Вісник Національного університету оборони України*. № 6(43). 2014. С. 219–223.
18. Царенко А., Лопатка Г. Гігієнічні аспекти педагогічної валеології. *Актуальні проблеми гігієни дітей і підлітків*. Харків, 1995. С. 142–143.
19. Чайка В.М. Основи дидактики : навч. посіб. Київ : Академвидав, 2011. 240 с.

REFERENCES

1. Anikieiev D.M. (2012) Rukhova aktyvnist u sposobi zhyttia studentskoi molodi [Physical activity in the lifestyle of student youth], author's ref. dis. ... cand. ped. Science. K.
2. Bakhmat N.V., Dudka T.Y., Liubarets V. V. (2018) Multimedia education technologies usage as the condition for quality training of the managers of socio-cultural activity [Multimedia education technologies usage as the condition for quality training of the managers of socio-cultural activity]. *Information technologies and learning tools*. Vol. 64, no. 2. Pp. 98–109.
3. Boiko Yu.S. (2015) *Formuvannia aksiolohichnykh ustanovok do zdorovoho sposobu zhyttia u studentiv vyshchyykh navchalnykh zakladiv* [Formation of axiological attitudes to a healthy lifestyle in students of higher educational institutions] (PhD Thesis), Uman : Uman State Pedagogical University named after Pavel Tychyna.
4. Boichuk Yu.D. (2009) Stvorennia zdoroviazberihaiuchoho osvithnoho seredovyscha yak problema suchasnoi osvity. [Creating a healthy educational environment as a problem of modern education]. *Scientific notes of Kirovograd state. ped. V. Vynnychenko University. Series: Ped. Science: Coll. Science. wash*. Kirovograd : RVV KDPU imeni V. Vynnychenko, Issue. 77. Part 2. Pp. 153–158.
5. Bashavets N.A. (2012) Teoretyko-metodychni zasady formuvannia kultury zdoroviazberzhennia yak svitohliadnoi oriientatsii studentiv vyshchyykh ekonomichnykh navchalnykh zakladiv [Theoretical and methodological principles of forming a culture of health care as a worldview orientation of students of higher economic educational institutions] : author's ref. dis. ... dock. ped. Science. Odessa.
6. Vlasov H.V. (2012) Formuvannia zdorovoho sposobu zhyttia studentiv vyshchyykh medychnykh navchalnykh zakladiv zasobamy fizychnoho vykhovannia [Formation of a healthy way of life of students of higher medical educational institutions by means of physical education]: author's ref. dis. ... cand. ped. Science. Luhansk.
7. Gusak P. M. (2009) Vidpovidalne stavlennia do zdorovia: teoriia ta tekhnolohii: monohrafiia [Responsible attitude to health: theory and technology: monograph] PM Gusak, NV Zimivets, VS Petrovich; City of Education and Science of Ukraine, Volyn National University Univ. L. Ukrainka. Lutsk : Volyn Regional Printing House. 219 p.
8. Ivashchuk L.Yu., Onyshkevich S.M. (2010) Valeolohiia : navchalnyi posibnyk [Valeology: textbook] Ternopil : Textbook Bogdan. 400 p. (in Ukrainian)

9. Kyrylenko S.V. (2004) Sotsialno-pedahohichni umovy formuvannia kultury zdorovia starshoklasnykiv [Socio-pedagogical conditions of formation of culture of health of senior pupils]. author's ref. dis. ... cand. ped. Science. K.
10. Liubarets V.V. (2018) Profesiina pidhotovka maibutnykh menezheriv sotsiokulturnoi diialnosti dlia industrii hostynnosti: teoretychni obgruntuvannia: monohrafiia. [Professional training of future managers of socio-cultural activities for the hospitality industry: theoretical justifications: monograph]. Sumy : PF "University Book Publishing House". 382 p. (in Ukrainian)
11. Liubarets V.V. (2020) Osvitni klasteri yak shliakh pidvyschennia konkurentozdatnosti zakladiv vyshchoi osvity. [Educational clusters as a way to increase the competitiveness of higher education institutions.] Osvita maibutnoho: kontseptsii, metody, pidkhody: monohrafiia [Education of the future: concepts, methods, approaches: monograph] Ed. V.V. Liubarets, N.V. Bakhmat. K. Millennium. 310 p. (in Ukrainian)
12. Nosko Yu.M. (2011) Teoretychni aspekty zastosuvannia zdoroviazberezhuvalnykh tekhnolohii u suchasni shkoli [Theoretical aspects of the application of health technologies in the modern school] *Bulletin of the Chernihiv National University ped. Taras Shevchenko University. Series: Ped. science. Physical education and sports.* Chernihiv : ChNPU. Vip. 91, Vol. II. pp. 79–83.
13. Omelchenko S. O. (2007) Vzaiemodiia sotsialnykh instytutiv suspilstva u formuvanni zdorovoho sposobu zhyttia ditei ta pidlitkiv. Monograph. [Interaction of social institutions of society in the formation of a healthy lifestyle of children and adolescents. Monograph]. Lugansk : Alma Mater. 352 p. (in Ukrainian)
14. Otravenko O. V. (2014) Orhanizatsiia innovatsiinoi navchalnoi diialnosti maibutnykh fakhivtsiv z fizychnoho vykhovannia cherez intehtratsiiu zdoroviazberezhuvalnykh tekhnolohii [Organization of innovative educational activities of future specialists in physical education through the integration of health technologies]. *Scientific journal of nat. ped. University named after MP Drahomanov. Series 15: Coll. Science. etc. / pedrada: VP Andrushchenko* K. Published by NPU named after MP Drahomanov. Vip. 3K (45). Pp. 249–253.
15. Palichuk Yu. I. (2014) Model zdoroviazberezhennia v navchalno-vykhovnomu protsesi vyshchoi ekonomichnoi shkoly. [Model of health care in the educational process of higher economic school] *Pedagogical sciences: theory, history, innovative technologies.* No 6 (40). Sumy State Pedagogical University named after AS Makarenko. Pp. 230-236.
16. Palichuk Yu. I. (2011) Pedahohichni zdoroviazberezhuvalni tekhnolohii v systemi pidhotovky fakhivtsiv ekonomichnoho profilii [Pedagogical health-saving technologies in the system of training specialists of economic profile]. (PhD Thesis), Ternopil Volodymyr Hnatiuk National Pedagogical University. Ternopil. (in Ukrainian).
17. Fedoruk O.M. (2014) Zdoroviazberezhennia yak ob'iekt naukovooho doslidzhennia [Health as an object of scientific research]. *Bulletin of the National University of Defense of Ukraine.* 6 (43). Pp. 219–223.
18. Tsarenko A., Lopatka H. (1995) Hihienichni aspekty pedahohichnoi valeolohii. [Hygienic aspects of pedagogical valeology]. *Current problems of hygiene of children and adolescents.* Kharkiv. Pp. 142–143.
19. Chaika V.M. (2011) Osnovy dydaktyky : navchalnyi posibnyk [Fundamentals of didactics : textbook]. K. Akademydav. 240 p. (in Ukrainian)